

BÓDY BENCE

A galaci Buda család házassági kapcsolattrendszere a 17. század második felében

The marriage network of the galaci Buda family in the second half of the 17th century

The study examines the marriages of the Buda family of Galac in Hunyad County in the 17th century, mainly from the perspective of genealogy and social history, focusing on the network of relatives formed by the Buda, Barcsay, Naláczai, and Csulay families, as well as the marriages of the vice ispán János Buda, and his children. The family, which converted to Calvinism in the first half of the 17th century, had a Hungarian consciousness and provided the county with several vice ispán and a chief judge. They were closely related to Prince Ákos Barcsay and István Naláczai, Mihály Apafi's chief chamberlain. The uncles of János Buda, Mihály and Ábrahám Barcsay, even patronized their nephew's grandson during the Rákóczi uprising. The marriages partly strengthened existing family ties and partly brought new ones to the Budas, who, although they did not rise to the rank of barons like the Naláczai family, were able to maintain the prestige they had gained in the 17th century as one of the wealthiest families of the county nobility.

Hunyad vármegye hátszegi kerületének meghatározó köznemesi családjai közé tartoztak a galaci Budák. Eredetüket a 15. századig lehet visszakövetni, a Galaci kenézi nemzetségig. A 13. század végétől Hátszegvidékre betelepített románság csoportjainak élén kenézek és azok nemzetségei álltak. Közülük a Galaciakról igen kevés forrás maradt fenn, feltehetően nem tartoztak az olyan jelentősebb atyafiságok közé, mint a Szentgyörgyiek, a Demsusiak, a Malomvizek vagy Szálláspatakiak. A Budák patronimikon családnevüket a 15–16. század fordulóján élt Galaci Budáról vették.¹ Birtokaik több településen terültek el, ősi birtokaik Galacon² feküdtek, ahol a család tagjai több udvarházat és udvarházhelyet bírtak a 17. század második felében. 16. századi, valamint 17. század eleji történetükről a forrásadottságok miatt keveset tudni, nemzedékrendjüket is igen nehézkes megállapítani a névazonosságok miatt.

A vidék nemességének régebbi,³ kenézi eredetű réteget két felekezeti váltási hullám is elérte a 15–17. században. Több nemzetség, illetve azok egyes ágai, sőt, olykor talán csak tagjai, a 15. században elhagyták a bizánci rítust, és felvették a latint.⁴ A 16. század utolsó harmadában, a reformáció megje-

lenését követően a hátszegi nemesség felsőbb rétege elkezdett a kálvinizmus felé fordulni,⁵ azt azonban nem tudni, hogy latin, vagy bizánci rítusról tértek át. Egyelőre nehéz megmondani, hogy mely családokat érte el legkorábban a protestantizmus, a galaci Buda család a 17. század második harmadára már kálvinista lehetett, 1654-ben Galacon Pávai János szolgált lelkészként.⁶

Vizsgált időszakban, a 17. század második felében tehát egy kálvinista, a köznemesség középső vagy felső rétegéhez tartozó, románul biztosan beszélő, de vélhetően *hungarus*-tudatú családról beszélhetünk.⁷ Utóbbi néhány 17. századi au-

tettek Hunyad vármegyében, s maga Hunyadi János vajda hívta oda Giovanni Capestranót. Mivel a nemzetségek tömegesen mondható nemesítése már 1445-re elkezdődött a Fejérvizekkel, megkérdőjeleződik, hogy valóban át kellett-e térniük a római rítusra a nemesség megszerzéséhez. Hátszegvidéki templomaik alapraja alapján csak a demsusi szembetűnően bizánci, a többi részben, vagy egészen nyugati mintát követ, azonban ez még nem perdöntő. The Correspondence of John of Capestrano. Volume 2. Letters Exchanged during His Stay in the Kingdom of Hungary (1455–1456) and with Hungarian Recipients Beforehand (1451–1455). Ed. Damian, Mihai Iuliu et al. Budapest–Szeged 2023. 416. 69., 71., 95., 102., 103., 105. levelek.

5 A vármegye első ismert protestáns váloperére 1559-ben került sor Dávid Ferenc szuperintendens előtt. A per mézfalvi Fodor Imre és reketyei Morsinay Margit között zajlott. Az egykori eskető lelkész azt vallotta, hogy az esküvőn Morsinay Margitnak egy nemesember tolmácsolt, mert csak románul tudott. *Buzogány Dezső – Ősz Sándor Előd: A hunyad-zarándi református egyházközségek történeti katasztere* 3. Marosnémeti-Zejkfalva. (Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok 2–3.) Kolozsvár 2007. 17.

6 *Rusu, A. A.: Ctitori și biserici* i. m. 210.

7 Uo.: *Ctitori și biserici* i. m. 30–31.; A Buda család iratai közt csak néhány, feltehetően a Borbátvizek egy havasalföldi bojárokra történt adásvétele kapcsán kelt román levél található. Az egyes családtagokhoz köthető, megmaradt autográf iratok mind magyar nyelven íródtak. A vidék nyelvhasz-

1 *Adrian Andrei Rusu: Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700.* Satu Mare 1997. 212.

2 Galac (ma: Galați, Județul Hunedoara, Románia)

3 A megye, és a hátszegi districtus nemessége jórészt kihalt a tatárjárás idején, a túlélő családok azonosítása elég nehéz. Így a vidék nemességének gerincét gyakorlatilag a 13. század végétől betelepülő románság kenézai, a kenézi nemzetségek, s az azokból kiágazott családok adták. A 16. század végén, s a 17. század folyamán megnemesített családok mintegy újnemesi réteget alkothattak.

4 A szakirodalomban megtalálható a teljes áttérést, valamint a részleges áttérést vélelmező nézet is. 1455–56-ban a „szizmatikusok” problémát jelen-

toográf iratukra, pozícióikra, valamint családi kapcsolataikra lehet alapozni. Levéltárunk legnagyobb megmaradt egysége a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található, külön fondot képez,⁸ azonban csak az első tétel tartalmazza a 17. századra, valamint a 18. század első felére vonatkozó anyagot. Ezenkívül a Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltárban található még egy kisebb töredék.⁹

A család iratanyagát egykor több családtag birtokolta, például az ornitológus, botanizáló, gyümölcsnemesítő földbirtokos, Buda Ádám, illetve Buda Imre. Bőjthe Ödön református lelkész 1891-ben megjelent, *Hunyadmegye sztrigymelléki részének és nemesi családainak története* című könyve forrásbázisát jelentős részben e magánlevéltárak adták. A kötet, bár sok helyütt téves következtetéseket tartalmaz, és hibásan szerepelnek benne adatok, napjainkban is alapműnek számít a témában, ami jelzi, hogy Hunyad vármegyéről és annak nemességéről 1891 óta nem született magyar nyelvű monográfia. Bár a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat a 20. század elején célul tűzte ki egy három-, vagy négykötetes megyei monográfia megírását, végül csak az első kötet jelent meg. Adrian Andrei Rusu hiánypótló, *Ctitori și biserici din Țara Hațegului până la 1700* című 1997-ben megjelent – azóta is csak románul olvasható – munkájának megírásához szintén használta a Budák Országos Levéltárban őrzött fondját.

A fentiek megismerése azért lényeges e tanulmány szempontjából, mert a Budák iratai közül az elmúlt százhusz esztendőben többnek nyoma veszett, ezek vagy elpusztultak, vagy lappanganak. Munkám során a P 1497-es fondban jó pár olyan forrás került a kezembe, amelyeket Bőjthe Ödön is idézett, vagy amelyekre hivatkozott könyvében. Számos akad viszont, amelyek ma már csak Bőjthénél olvashatóak, s mivel igen nagymértékben hagyatkozott Buda Ádám, vagy Buda Imre oklevéltáira, úgy vélhetnénk, hogy a Buda családra vonatkozó közléseit pontosnak kellene tartani. Azonban éppen a család nemzedékrendje, s a házasságok kapcsán merül föl a gyanú, hogy Bőjthe vagy tévedett helyenként, vagy a munkafolyamat miatti hibák maradtak a szövegben és a genealógiai táblákon. Nem mellékes, hogy kötetét olvasva látni lehet, melyik rész megírásakor hol tartott a kutatásban, és hol feledkezett el a régebbi adatok kijavításáról. Utóbbi abból is fakadhat, hogy anyaggyűjtését nem tudta befejezni, mivel elhelyezték a vidékről, és munkáját ezután sebtében adta ki. Tanulmányomban, amely egy nagyobb, még zajló kutatás részét képezi, igyekszem minél részletesebben bemutatni a galaci Budák házassági kapcsolatrendszerét a 17. század második felében.

nálátával kapcsolatban lásd Bőjthe, Ö.: Hunyadmegye i. m. 31.; Egy 1589. évi tanúvallatási jegyzőkönyvben arról esik szó, hogy Russ falu birtokbavételekor az új birtokos Geszti Ferenc és román jobbágysai között helyi nemesberek, Barcsay István és Zalasdi Miklós tolmácsoltak. Ez, az 5. jegyzetben ismertettét válóper Morsinay Margitra vonatkozó adatával együtt arra is rámutat, hogy a 16. században a magyar nyelv ismerete, használata még inkább csak a tisztségviselő nemesek körében lehetett általánosabb.

8 HU-MNL-OL-P 1497 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Buda család].

9 HU-MNL-JNSZML-XV.8.3.1. [Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Levéltára, Gyűjtemények, Hunyad Vármegye Levéltára]. Az anyag viszonylag rendezetlen, a későbbiekben csupán iratcsomó szintig tudom megadni a jelzettel, részletesebben megnevezve az adott iratot.

Könyvének galaci Budákról írott részében Bőjthe Ödön egy bizonyos Buda Jánost említ, aki a 16. század végén portai követ lett volna. Eleddig semmilyen erre vonatkozó forrást nem találtam, és feltehető, hogy ez az adat téves, vélhetően összetévesztette Buda Péter fiával, az 1676–1677-ben követiséget viselt Jánossal. Szerinte az idősebb János fia volt az a Péter, aki e tanulmány első vizsgált személye. Eddigi kutatásaimból egyelőre úgy tűnik, hogy Buda Péter apja valóban János lehetett, az édesanyja pedig nalácsi Nalácsi Adviga. Buda Péter életéről csupán nagyon keveset tudni. Feltehetően kétszer nősült, ám csak az egyik házasságára van egyértelmű adat.¹⁰ Nagybarcsai Barcsay Sándor, Hunyad vármegye alispánja és illadiai Palatics Anna egyik lányát, Annát vette feleségül az 1620-as években,¹¹ így vált Barcsay Ákos, a későbbi lugosi és karánsebesi bán, hunyadi főispán, majd erdélyi fejedelem sógorává.

Az 1640-es években már maga Buda Péter is alispánságot viselt a megyében, ám azt egyelőre nem tudni, mikor nyerte el a tisztséget, s meddig töltötte be azt.¹² Gyermekei közül János és Anna biztosan Barcsay Annától születtek. Barcsay Ákos két végrendeletében is megemlékezett lánytestvére családjáról, és unokaöccsére, Buda Jánosra hagyta Pád¹³ faluját 1000 forintig.¹⁴

Barcsay Annával kötött házassága azt jelzi, hogy Buda Péter a megyei köznemesség tekintélyesebb családjai közül származhatott. Apósa alispán, anyósa édesapja pedig az az illadiai Palatics György volt, aki a Magyar Királyságból költözött – feltehetően menekült – Erdélybe, és vette el görcsönyi Serédy István és kisvárdai Várday Klára lányát, Erzsébetet.¹⁵ Palatics az 1590-es években már lugosi és karánsebesi bán volt,¹⁶ és 1603-ban, a pestis és éhínség idején halt meg Vajdahunyadon.¹⁷ Sógoraik közül Ákos 1644-től lugosi és karánsebesi bán volt I. Rákóczi György fejedelem jóvoltából, 1648-tól pedig

10 Maczesdi Katalinnal való házasságára egyelőre csak Bőjthénél akadtam, és feltételezhető, hogy az idősebb Buda Pétert fiával, az ifjabb Buda Péterrel, és annak feleségével, Maczesdi Apolinával, vagy Apollóniával keverte össze.

11 Egyik gyermekük, Buda János 1630 körül születhetett, ezért feltételezem, hogy még az 1620-as években kötött meg házasságuk.

12 Bőjthe Ödön szerint 1641–61. *Bőjthe Ö.*: Hunyadmegye i. m. 124.

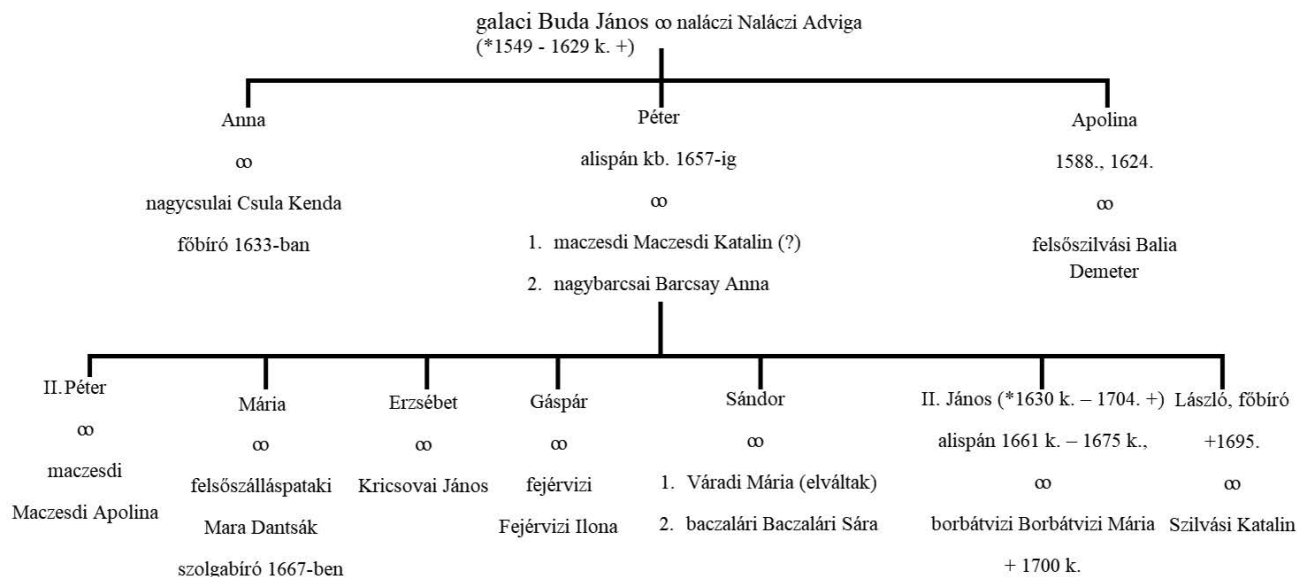
13 Pád (ma: Spini, Județul Hunedoara, Románia) falu Hunyad megyében.

14 *Kelemen Lajos*: Barcsay Ákos főispán végrendelete. In: A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve (a továbbiakban: HTRTÉ) 14 (1903–1904) 140–144.; *Uő.*: Barcsay Ákos fejedelem újabb végrendelete. In: HTRTÉ 15. (1904–1905) 186–187. 397.

15 „Az Genealogia így következik Atiarol: Barciay Gaspar, Barciay Sandor fia; Sandor Istvan fia, Istvan Andras fia, Andras Acos fia de Nagy Barcia. Aniarol: Palaticz Anna, Barciay Sandorne, Iladiay Palaticz Giorgj Leania, Seredi Ezebettől valo, Seredi Ersebet Atia volt Georcioni Felsemy eörögbik Seredi Istvan, ennek volt Felesége Varday Kalara, Kalaranak volt az Ania Banfi Petronella, Varday Ambrusnak Felesege, Banfi Istvan leanya.” – HU-MNL-OL-F 4-2.4.34. [Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, gyulafehérvári káptalan országos levéltára, cista comitatum, Comitatus Hunyad] Ifjabb Barcsay Sándor 1639-ben tett contradictiója Kraszna vármegyei birtokok ügyében, amelyben ükszülökig visszamenőleg vezeti le anyai ági leszármazását.

16 *Nagy Gábor*: „...én nem vagyok sem Istvánffi, sem mágnás...” Források a kortörténetirő Joó János életéhez és korához. Fons 16. (2009) 484.; *Pesty Frigyes*: A Szörényi bánzás és Szörény vármegye története I. Bp. 1877. 71–74., 303.

17 *Pesty F.*: A Szörényi bánzás i. m. 87.

Hunyad vármegye főispánja lett.¹⁸ A Buda Péter és Barcsay Anna házasságából született gyermekek neveltetéséről egyelőre semmit sem tudni. Egyik fiuk, Buda János, az 1650-es évek legvégén, de lehet, hogy csak 1661-ben, albisi Zólyomi Miklós főispánja alatt vált a megye egyik alispánjává.¹⁹

1657-ben II. Rákóczi György megindította végzetes lengyelországi hadjáratát, és ezt követően a káosz évei köszöntöttek Erdélyre. Az oszmán és krími tatár hadjáratok, valamint a polgárháború forrágából Barcsay Ákos emelkedett rövid időre a fejedelmi székbe. Nem tudni, hogy a Budák meddig tartottak ki Rákóczi György oldalán, s mikortól támogatták nyíltan rokonukat. A már említett Buda János 1660-ban viszont Kemény János kíséretében hagyta el Erdélyt, és menekült Magyarországra. Kemény visszatérte után Barcsay Ákos visszaszorult hunyadi hátszögébe, és végül lemondásra kényszerült. Az új fejedelem, Kemény János 1661 nyarán megölette őt és két fivérét, Gáspárt és Andrást. Halála előtt Barcsay Ákos Görgény várában raboskodott. Ott kereste őt fel a Budák kérésére alpestesi Balogh Máté.²⁰ Balogh emlékeztette Barcsayt arra a – részben anyagi – támogatásra, amelyet Buda Péterék nyújtottak neki.²¹ Barcsay biztosította a küldöttet, hogy nem felejtette el őket, de értésére adta, hogy már szinte minden megmaradt javát elosztotta testvérei és felesége között.

Barcsay Ákos után Kemény János sem maradt sokáig az élők sorában. Legyőzete és halála után Apafi Mihály került hatalomra. Az új fejedelem kezdeti támogatói között volt a fiatal hátszegvidéki köznemes nalánczi Nalánczi István, Nalánczi András és Palatics Erzsébet fia.²² Édesanyja feltehetően húga

volt Palatics Annának, tehát Nalánczi István Barcsay Ákosnak elsőfokú unokatestvére és Buda Jánosék unokanagybátyja lehetett. Nalánczi előbb udvarmesterként, majd főudvarmesterként és tanácsúrként szoros kapcsolatba került Teleki Mihállyal és Székely Lászlóval, s Apafi fejedelem bizalmi köréhez tartozott. 1678-ban Hunyad vármegye főispáni székét is elfoglalhatta.²³ Az ő ismeretsége és rokonsága a későbbiekben igen meghatározó lehetett a Budák számára. Felemelkedésével egyidőben a vele nagyjából egyidős²⁴ Buda János továbbra is hunyadi alispán volt. Úgy tűnik, az új fejedelem nem mozditotta el őt annak ellenére sem, hogy Barcsay Ákos unokaöccse, s talán egy ideig támogatója volt, majd Kemény János hívévé vált. Apja, Buda Péter azonban eltűnik a forrásokból, 1661 táján halhatott meg, Bőjtthe utal rá, hogy esetleg erőszakos halált halt volna Barcsay támogatása miatt.²⁵

Ettől kezdve, a család fennmaradásának és előre jutásának legfőbb letéteményese Buda János lett. 1660 táján nősült meg, és Aradi György, II. Rákóczi György udvari lovaskapitányának özvegyét, borbátvizi Borbátvizi Máriát vette feleségül.²⁶ A feltehetően fiatal özvegy két gyermeket vitt magával új házasságába, Aradi Máriát és öccsét, Pált. Első férje

18 Lázár Miklós, gr.: Erdély főispánjai (1540–1711.) XI. közlemény. Századok 23. (1889) 34.

19 Bőjtthe Ö.: Húnyadmegye i. m. 125.

20 Bőjtthe Ö.: Húnyadmegye i. m. 39–40.

21 Uo. 39–41. Buda Péterék legalább 1500 forinttal támogatták Barcsayt, illetve annak nejét, Szalánczi Erzsébetet.

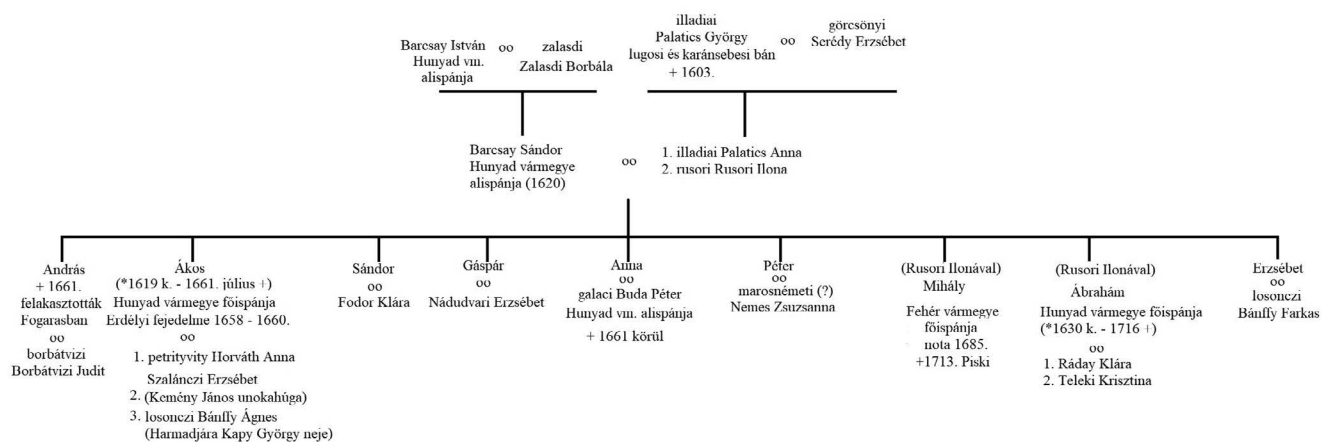
22 Uo. 230.

23 Kecskeméti Gábor: Római szerzők 17. századi magyar fordításai (Régi Magyar Próza Emlékek 10.) Bp. 1993. 776.

24 Rusu tudomása szerint Nalánczi 1632-ben szülehetett, s tisztségviselésé kezdete alapján Buda János is az 1630-as évek első felében, vagy közepén szülehetett. Rusu, A. A.: Ctitori și biserici i. m. 232.

25 Bőjtthe Ö.: Húnyadmegye i. m. 121. Bőjtthe ezen információját egyelőre sem cáfolni, sem igazolni nem tudom.

26 Aradi György II. Rákóczi György fejedelem udvari lovaskapitánya volt, egész pontosan a lovasíjászoké. Apja feltehetően aradi idősebb Aradi György lehetett, aki 1598-ban, a sellenberki ütközetben a Lázár István segédtsíjtje volt Báthory András fejedelem seregének jobbszárnyán, s a brassói gyalogosok kapitánya. A család aradi előnévvel birtokolt Arad vármegyében. HU-MNL-OL-F 1-28.-(319–320). [Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Erdélyi Fejedelmi kancellária, Libri regii]; Szádeczky Lajos: Erdély és Mihály vajda története 1595–1601 oklevél-tárral. Temesvár 1893. 78.; Márki Sándor: Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája. Aradvármegye és Arad szabad királyi város története. II. 1895. 176.

2. ábra – Barcsay Ákosék leszármazása nagyszülöktől

1656. szeptember 24. előtt halt meg.²⁷ Borbátvizi Mária apja Borbátvizi Mátyás, hátszegvidéki birtokos volt. Családjuk a Borbátvizi kenézi nemzetségből származott, amelynek nemzedékrendjét a 14. század végéig lehet visszakövetni.²⁸ Édesanyja a karmagyeryi Keresztesi Judit volt, Keresztesi Pál lugosi és karánsebesi bán és alpestesi Nemes Dorottya lánya.²⁹

Az egyelőre kérdéses, hogy Borbátvizi Mátyásnak valóban csak lányai születtek-e, ahogyan Bőjthe Ödönnél olvasható,³⁰ ám roppant valószínű, mivel a Budák számos olyan birtokra tettek szert, amelyek ősi Borbátvizi-birtokok voltak. Ilyen birtokok, voltak Borbátvizen, Urikon, Hobicán, Livadzelen, Kisbáron, Petrószon, Szentgyörgyhábán és Magyararcsesztvén.³¹ E tekintetben Buda János jól választhatott, hiszen egy udvari lovaskapitány özvegyét vehette el, akinek nem voltak fivérei, csak lánytestvérei. A választás azért is érdekes, mert Borbátvizi Judit, Mária apai nagynénje, a Fogarasban felakasztott Barcsay András özvegye volt. Így Buda János még szorosabban fonhatta a Barcsayakkal való rokonságot.

A Buda család levéltári anyagában található egy 1629. évi, cirillbetűs román levél – s annak átíratái – amely a zsupánfalvi, vagy zsupinyesdi Corbin pap és fia, Barbul zsupán és bizonyos „Barbát” Miklós és fia, Mátyás közötti adásvételről szól. Corbinék Barbát Miklóséknak szándékozták eladni

Zsupánfalva³² határának harmadát minden hozzá tartozó erdővel, vízzel és jobbággal együtt, 2000 forintért és egy loért.³³ E Barbát Miklós és Mátyás véleményem szerint Borbátvizi Miklós és fia lehetnek, tehát Borbátvizi Mária apja és nagyapja, ugyanis a hátszegvidéki „Riu Barbát”-on lakóknak írják őket. Meglepő volna, ha a Borbátvizeken kívül más, „Borbát” nevű család élt, és birtokolt volna Borbátvizen, akik 2000 forintot tudtak volna adni egy birtokért, s nem maradt volna róluk semmilyen magyar nyelvű forrás. Sokkal valószínűbbnek tartom, hogy a zsupánfalviak egyszerűen Barbátnek nevezték a Borbátvizeket, amint Borbát, vagyis „Barbat vizéről” származtak. Ez magyarázná azt is, hogy miért került az irat a Buda család levéltárába, és miért Buda János és Borbátvizi Mária dédunokája, Miklós neve áll az egyik átírat külzetén, tehát érdekeltiségbe tartozott az említett birtok.³⁴ Ezt megerősíti III. Konstantin havasalföldi vajda 1749-ben, ortodox időszámítás szerinti 7258-ban kibocsátott oklevele Buda Miklósnak és fivérének, Andrásnak, amelyben meghagyja, hogy a Gorj-i Jupânești birtokba magyarországi embereket költöztethessenek, és adómentességet élvezhessenek.³⁵

Buda János és felesége közösen is gyarapították birtokait. Borbátvizi Mária anyagi segítségével megszerezték a vajdahunyadi vár kerülete és a hátszegi kerület határán lévő Russ faluját, amely szerzés igen érdekes. Russ az 1620-as években az iktári Bethlenké volt, majd Bethlen István révén Széchy Máriaé lett. Tőle alpestesi Balog Ferenc szíri *inscriptio*-val, amely fia fejedelemsége idején tovább inscribáltott galaci Buda Péternek. A Budák a zavaros időkben, 1660-61-ben elveszthették a falut, s már Apafi Mihály fejedelemségének első éveiben váltotta ki Buda János a neje segítségével.³⁶

27 HU-MNL-OL-F 1-29.-(715–716.) Borbátvizi Mária Aradi György meghagyott özvegyeként szerepel felszabadított jobbágysai, bajesdi Kornya Opra és gyermekei, Mihály, János és Barbuly 1656. szept. 24-i keltezésű nemesség- és címeradományában.

28 *Sólyom-Fekete Ferenc: A Hunyadiak rokonsága.* In: HTRTÉ 11. (1900) 138., 141; HU-MNL-OL-F 6 (Nr. 374–377.) [Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Genealogiae] Digitalizált mikrofilmen: HU-MNL-OL-MF-43583-B-1723–1730.

29 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1758 (51.)

30 *Bőjthe Ö.*: Húnyadmegye i. m. 112.

31 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1758. (51.), Három tanúvallatás egybefűzött jegyzőkönyvei, 3. jegyzőkönyv 1. tanú, ponori Ponori János juratus assessor vallomása ponori Ponori János juratus assessor vallomása; a települések a Fehér megyei Magyararcsesztve kivételével ma is mind Hunyad megyében vannak. Borbátvizi (ma: Râu Bărbat); Urik (ma: Úric), Hobic (ma: Hobița), Livadzel/Livadzeny (ma: Petroșani része), Kisbár (ma: Bărișor), Petrósz (ma: Petros), Szentgyörgyhohába (ma: Ohaba Streiului), Magyararcsesztve (ma: Cisteiu de Mureș, Județul Alba, Románia).

32 Zsupánfalva/Zsupinyest (ma: Jupânești, Județul Gorj, Románia)

33 HU-MNL-OL-P 1497-1.(fol. 1–7.), Corbin pap fia Barbul zsupánfalvi bojár 1629. december 4-i levele Barbát Miklósnak és fiának, Mátyásnak arról, hogy nekik adják el Zsupánfalva határának harmadát minden hozzá tartozó erdővel, vízzel és jobbággal 2000 forintért és egy loért.

34 HU-MNL-OL-P 1497-1.(fol. 2.)

35 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1749.(fol. 10–12.)

36 Russ (ma: Ruși, Județul Hunedoara, Románia) A falura vonatkozóan lásd *Bőjthe Ö.*: Húnyadmegye i. m. 30–37.

Buda János és Borbátvizi Mária házasságából öt gyermek született, legalábbis közülük ennyien érték meg a felnőttkort: Miklós, András, Anna, Adviga és Judit. E ponton ki kell még térnem a névadásokra, ugyanis sokatmondóak lehetnek. András esetében roppant valószínű, hogy édesapja egyik anyai nagybátyja, az 1661-ben Fogarason felakasztott Barcsay András után kapta a nevét. Annát nagyanyjáról, Barcsay Annáról nevezhették el, Advigát pedig a néhai Buda Péter alispán édesanyjáról, Naláczai Advigáról. Judit esetében valószínű, hogy édesanyja, Borbátvizi Mária apai nagynénje, Borbátvizi Judit után nevezhették el, aki a már említett Barcsay András özvegye volt. Miklós talán anyai nagyapai dédapjáról, Borbátvizi Miklósról kaphatta nevét.

Buda János 1660 körül foglalthatta el apja helyét Hunyad vármegye hátszegi kerületének alispáni székében. E tisztséget 1676-ig viselte. Hogy ez idő alatt volt-e a zajkányi és vulkányi határharmincadok főinspektora, vagy később, még kérdéses.³⁷ 1676–77-ben portai ügyvivő, vagyis *kapitiha* volt.³⁸ Gyermekai taníttatásáról csupán egy 1689. május 10-i, Aradi Pálnak adott javairól írott jegyzéke tanúskodik.³⁹ Az 1680-as évekre megromlott a kapcsolata mostohafiával, Aradi Pállal, aki azzal vádolta őt, hogy elherdálta apai örökségét, és abból lett „főemberré”.⁴⁰ Évtizedeken át elhúzódo pereskedés vette kezdetét, amely csak Buda János halála után zárult le. E pereskedés közepette íródott az a jegyzék, amelyből kiderül, hogy Buda János „scholákban” járatta mostohafiát, majd Gyulaféhérvárra, a fejedelmi udvarba.⁴¹ Ennek alapján aligha elrugaszkodott feltételezés, hogy édesfiat is hasonlóképpen igyekezett iskoláztatni.

Az 1670–80-as évekre tehető gyermekei házasságkötései. Buda András először felvinczi Felvinczi Annát vette feleségül, Felvinczi Miklós és Macskási Anna lányát, Macskási György unokáját.⁴² Házasságkötésük roppant előnyös volt Buda András számára, aki, későbbi tanúvallomások szerint, akkoriban nem volt túl tehető.⁴³ Az asszony elvételével jól jövedelmező birtokokhoz jutott a Marosmelléken, Rápolton, amely Macskási-örökség lehetett, Bokajon, és Alvincen.⁴⁴ Házasságkötésük az 1670-es évek végére datálható, talán 1676–77-re, legalábbis az 1756-ban 90. éve körül járó hosdát Antalffy Mátyás szerint, aki akkoriban Buda András inasa volt, a Rákóczi-szabadságharc előtt körülbelül 28 évvel esküdhetek meg.⁴⁵ E házasság az asszony halálával végződött, s egy lányuk született, Anna. Buda András 1715-ös végrendeletéből⁴⁶ kiderül, hogy másodjára Kendeffy Krisztinát vette feleségül.

37 *Böjthe Ö.*: Hunyadmegye i. m. 126–127.

38 *Bíró Vencel*: Erdély követei a Portán. Kolozsvár, 1921. 134.

39 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 24., 33.)

40 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1702 (fol. 1.)

41 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 24.)

42 *Böjthe Ö.*: Hunyadmegye i. m. 162.

43 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1758 (58.)

44 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1758 (fol. 1.) Tanúvallatási jegyzőkönyv, idősebb Földvály Ferenc vallomása; valamint uo. 28. o. hosdát Antalffy Mátyás vallomása.

45 Uo.: 28. o. hosdát Antalffy Mátyás vallomása.

46 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1715 (fol. 30-33.) Buda András végrendelete.

Tóle András nevű fia, valamint Éva, Erzsébet, és Judit nevű lányai születtek.⁴⁷

A már említett tanúvallatásból derül ki, hogy Buda András nem akarta férjhez adni Anna lányát, s csak az egyik Buda atyafi tudta erővel rábírní, hogy házasítsa ki. Buda András ugyanis Felvinczi Annával történt házasságkötését követően beköltözött annak birtokaiba, és nem volt hajlandó kiköltözni sem megözvegyülését követően, sem a lánya házasságkötését követő pár év leteltéig.⁴⁸

Buda János leghamarább férjhez adott lánya, Adviga 1672-ben ment feleségül maczesdi Maczesdi Illéshez, aki 1675-ben hátszegvidéki szolgabíró volt.⁴⁹ Lakodalmuk Buda János egy 1689. évi listája szerint, amelybe a gyermekeinek adott javakat vezette, 1672. január 7-én volt.⁵⁰ Lányuk, Katalin előbb demsusi Lukács Jánosné, majd malomvizi idősebb Kendeffy Mihályné volt.⁵¹

Buda Anna 1675-ben ment hozzá ifjabb Csulay Györgyhez, a néhai református szuperintendens, tustyai és nagycsulai Csulay György fiához. Lakodalmuk 1675. február 21-én volt.⁵² Ez a házasságkötés tovább erősíthette a Barcsay-Buda-Naláczai-Csulay rokoni kört. Az idősebb Csulay György rokonságban állt Barcsay Ákosékkal, azonban nem lehetett sógoruk, amint az Bod Péter óta többször is megjelent a történeti munkákban.⁵³ Mindenesetre Barcsay Ákos egyik végrendeletében megemlítette a Csulay rokonokat is, akik Csulay Jánostól és Barcsay Borbálától származtak.⁵⁴ Az tehát nem zárható ki, hogy egy Barcsay Borbála lett volna Csulay György édesanyja, azonban ő nem lehetett Barcsay Ákos húga. Az idősebb György 1618-ban már Heidelbergben volt, 1621-ben az altdorfi egyetemen,⁵⁵ hazatérte után lelkészként és kollégiumi tanárként is működött. Mindkét Rákóczi György fejedelm udvari papja volt, és erdélyi református szuperintendens. Életéről és munkásságáról csak nagyon keveset tudni. Feltehetően jóval jelentősebb és befolyásosabb aktora volt az erdélyi politikának, mint amilyennek eddig tűnt.

Fia, az ifjabb György összeköttetéseiről egyelőre nincsenek adatok, de feltételezhető, hogy néhányat megőrizhetett édesapja ismeretségei, kapcsolatai közül. Apósa, Buda János térítette meg veje adósságát Tornya Péternek,⁵⁶ és anyagi segítségével váltotta ki az idősebb Csulay György egyik zálogba

47 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1758 (fol. 58.) Balia Sámuel juratus assessor vallomása.

48 Uo.: 1. Tanúvallatási jegyzőkönyv 28. p. hosdát Antalffy Mátyás vallomása.

49 *Böjthe Ö.*: Hunyadmegye i. m. 211–212.

50 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 26.)

51 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1741 (fol. 4.)

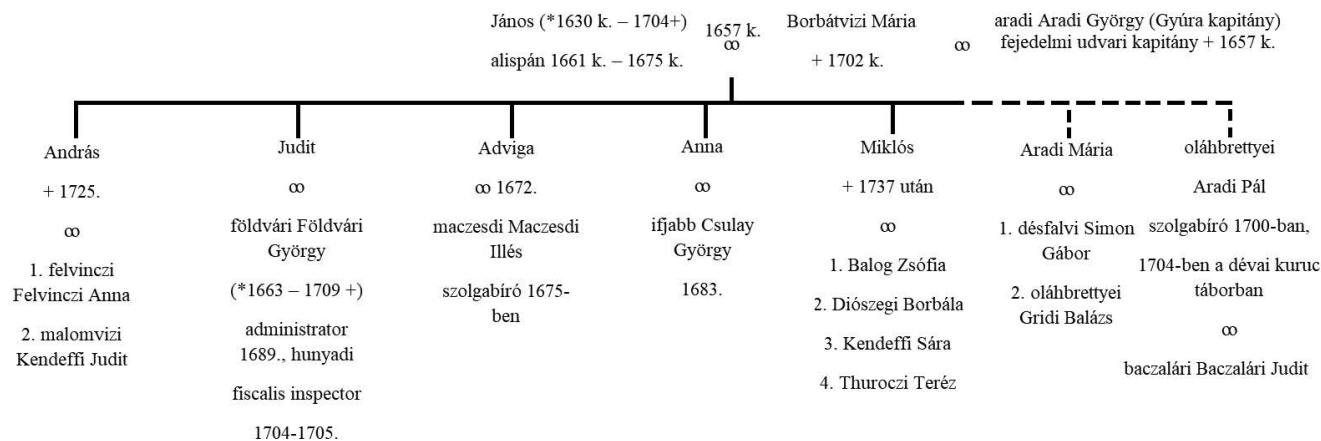
52 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 26.)

53 *Bod Péter*: Szmirnai Szent Polikárpus avagy sok keserves háborúságok között magok hivataljokat keresztyéni szorgalmatossággal kegyesen viselő erdélyi református püspököknek históriájok mellyet ez keresztyénységben vég-szegelet, sokszor tatár égette, török hammazta országnak szeny nyes kö-porai közzül egybe-szedetetett F. tsernátoni Bod Péter, a m. igeni ekklesiában a' Kristus szolgálja. Nagyenyed 1766. 91.

54 *Kelemen Lajos*: Barcsay Ákos főispán végrendelete. HTRTÉ 14. (1903–1904) 142.

55 *Nagy Levente*: A román reformáció. Egy 16–17. századi magyar-román kulturális és irodalmi transzferjelenség. Bp. 2020. 183.

56 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 27.)

3. ábra – Buda János és Borbátrivi Mária gyermekei és azok házastársai

adott házát.⁵⁷ Ez arra mutat, hogy bár az ifjú Csulay György anyagilag nem lehetett a legjobb helyzetben, valamilyen formában mindenképp előnyösnek tűnt Buda Anna hozzáadása. Valószínűleg kapcsolatrendszere, netán a korábbi rokonság lehetett meghatározó a házasságot illetően, vagy ezeken kívül eső szempontok. Az ebből a házasságból született gyermekekben már ott csordogált Csulay György püspök, Buda János és Péter hunyadi alispánok, a Barcsayak fejedelmi ágának, s az ő révükön a Palaticsoknak, Serédyeknek és Várday-aknak vére, valamint a Nalácziké.

Ifjabb Csulay György és Buda Anna házasságából egy lány, és két fiú született, Erzsébet, Pál, és András. Az öreg Buda János az 1680-as, vagy 1690-es években vett egy házhelyet Gyulafehérváron, veje, Csulay György háza mellett, amelyről azt írta: „akétt onaka[kna]k attam, Csulaj Pal[na]k es Andras[na] k.”⁵⁸ Pál később a Rákóczi-szabadságharc idején volt igazán aktív, s néhai dédnagyanyja, Barcsay Anna öccsei, az Apafi-kor végére igen befolyásossá vált Barcsay Mihály és a szabadságharc alatt hunyadi főispánságot viselő Ábrahám vették pártfogásukba, s juttatták be II. Rákóczi Ferenc Nemesi Társaságába.⁵⁹ Andrásról egyelőre nem tudni semmit, Erzsébetről is csak annyit, hogy még nagyapja, Buda János életében férjhez ment csolnakosi Csolnakosi Jánoshoz, és nagyapjától kapott egy aranyozott ezüst, lábas poharat.⁶⁰

Buda Judit tancsi és földvári Földváry Györgyhez ment feleségül, aki 1689-ben *administrator* volt Hunyad vármegyében, majd a Rákóczi-szabadságharc idején *fiscalis inspector* lett.⁶¹ 1709-ben egy balesetben halt meg, amikor lefeküdt egy fa alá, és egy letámasztott fegyver elsült, és agyonlőtte őt.⁶² Egyelőre egy fiukról, Földváry Ferencről tudok.⁶³

Buda Miklósnek négy házassága sejthető, ám ennek ellenőrzése nehézkes, mert bár öröksége kapcsán tartottak tanúvallatásokat az 1750-es években, feleségei neveit nem közölték. Bőjthe Ödönön kívül csupán egy, a család megmaradt levéltárában lévő leszármazási táblára, és néhány 1700-as évekbeli iratra lehet támaszkodni házasságait illetően. János, László, Gáspár és József nevű fiairól tudni, akik közül József gyermektelenül halt meg.⁶⁴

Összességében megállapítható, hogy a galaci Budák a 17. század folyamán vagy a hátszegvidéki nemesség kenézi eredetű, módosabb és tekintélyesebb családjaiból választottak párt gyermekeik számára, vagy a már meglévő rokonságuk valamely családjával fonták szorosabbra kapcsolatukat házasság által. E kettő nem feltétlenül zárja ki egymást. Az elgondolás, vagy házassági stratégia tudatosságának feltérképezése a forrásadottságok miatt igen nehézkes, egyelőre nem lehet biztos következtetéseket levonni. Meglehet, hogy a tudatosság nem minden esetben játszott elsődleges szerepet egy-egy gyermek megházasításakor. Ehhez jobban kellene ismerni a vidék informális viszonyait, a rokonságok közti kötelek erősségét, s az érzelmek szerepét, azonban a missilisek elenyésző száma ezt nem teszi lehetővé, csupán a peres jegyzőkönyvek vallomásaiból lehet megtudni néhány részletet megismerni a helyi nemesség mindennapi életéről.

Számos hátszegvidéki személy jelent meg a kora újkori Erdély közéletében, például Csulay György szuperintendens, Nalácz István főudvarmester, a Kendeffy és Macskási családok egyes tagjai, valamint a rokonságuk és birtokaik miatt részint hátszeginek is tekinthető Barcsayak. Azonban e személyekről, családi hátterükről, ifjúságukról olykor semmit sem tudni. Hátszegvidék nemességének társadalomtörténeti vizsgálatához elengedhetetlen az alapos genealógiai kutatás, az egyes családok rokoni köreinek, hálózatainak feltérképezése, csomópontok megállapítása. A galaci Buda család 17. századi genealógiája, házassági kapcsolatrendszere jól szemlélteti, milyen sűrű és szövevényes rokoni háló jellemezte a hátszegi kerületet. Rámutat arra, hogy a kutatás előtt szinte

57 Bőjthe Ö.: Húnyadmegye i. m. 155.

58 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 27.)

59 *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. Szerk., kieg., elősz. Mészáros Kálmán. Bp. 2005. 103.

60 HU-MNL-OL-P 1497-1. (fol. 27.)

61 *Heckenast G.*: Ki kicsoda i. m. 150.

62 Uo. 150.

63 HU-MNL-OL-P 1497-1.-1758. 3. Tanúvallatási jegyzőkönyv 2. tanú, galaci Hernye Boldizsár vallomása.

64 Uo. 1. tanú, ponori Ponori János juratus assessor vallomása

ismeretlen személyek hogyan kapcsolhatók egy-egy országos szinten is befolyásos politikai aktorhoz.

Ennélfogva Bőjthe Ödön műve, bár forrásokban igen gazdag, önmagában ma már nem elegendő mélyreható kutatásokhoz, legfeljebb csak kiindulópontként. Hosszútávon célszerű lenne az összes megrajzolható családfa elkészítése, a rokoni kapcsolatok megállapítása, melyek által sokkal

könnyebben lehetne érvényes következtetéseket levonni, s nem csak egy adott periódusban szemlélni a rokonságokat, hanem teljes egészükben, amennyire csak a forrásadottságok engedik. Mindez hozzájárulna annak a folyamatnak a megértéséhez is, hogy hogyan formálódtak a kenézi nemzetségek nemesi családokká, hogyan váltottak felekezeteket, és milyen kulturális behatások érték őket az évszázadok során.

